

ОБҐРУНТУВАННЯ СКЛАДНИКІВ ІНТЕГРАТИВНОЇ НАУКОВОЇ МЕТОДОЛОГІЇ ДОСЛІДЖЕННЯ КАТЕГОРІЇ «БЮДЖЕТНА БЕЗПЕКА»

STATEMENT OF COMPONENT INTEGRATED SCIENTIFIC METHODOLOGY OF THE STUDY OF THE CATEGORY «BUDGET SECURITY»

УДК 338.242.4

Богма О.С.

д.е.н., доцент,
професор кафедри управління
персоналом та економіки підприємства
Донецький державний університет
управління

Болдуєва О.В.

д.е.н., доцент,
професор кафедри фінансів,
банківської справи та страхування
Запорізький національний університет

Статтю присвячено обґрунтуванню складників інтегративної наукової методології дослідження категорії «бюджетна безпека». Встановлено, що коректне визначення сутності категорії «бюджетна безпека» потребує інтеграції знання, набутого різними науковими течіями, школами та галузями науки. Відповідно, запропоновано використовувати як методологічну основу наукового пізнання бюджетної безпеки як категорії положення методи, принципи позитивістської соціальної філософії й нормативного гуманізму. Обґрунтовано, що обов'язковими елементами дослідження, що проводиться, також мають бути теорія трансакційних витрат, теорія прав власності, нова економічна історія, теорія прийняття рішень. У цілому зроблено висновок, що запропонований комплексний підхід дає можливість забезпечити системність процесу науково-філософського усвідомлення й обґрунтування проблематики забезпечення бюджетної безпеки держави.

Ключові слова: бюджетна безпека, методологія, позитивістська філософія, нормативний гуманізм, трансакційні витрати, інститут, інституція.

Стаття посвячена обґрунтуванню складників інтегративної методології

исследования категории «бюджетная безопасность». Установлено, что корректное определение сущности категории «бюджетная безопасность» требует интеграции знания, приобретенного различными научными течениями, школами и отраслями науки. Соответственно, предложено использовать в качестве методологической основы научного познания бюджетной безопасности как категории положения методы, принципы позитивистской социальной философии и нормативного гуманизма. Обосновано, что обязательными элементами проводимого исследования также должны быть теория трансакционных издержек, теория прав собственности, новая экономическая история, теория принятия решений. В целом сделан вывод, что предложенный комплексный подход позволяет обеспечить системность процесса научно-философского осознания и обоснования проблематики обеспечения бюджетной безопасности государства.

Ключевые слова: бюджетная безопасность, методология, позитивистская философия, нормативный гуманизм, трансакционные издержки, институт, институция.

The article is devoted to the substantiation of the components of the integrative scientific methodology of the research category «budget security». It has been established that the correct definition of the essence of the category «budget security» requires the integration of knowledge gained by various scientific schools and branches of science. Accordingly, it is proposed to use as a methodological basis of scientific knowledge of budgetary security the position, methods, principles of positivist social philosophy (according to the provisions of which the provision of budgetary security of the state acts as a prerequisite for the social evolution of society) and normative humanism (in fact, the provision of budgetary security of the state has a humanistic character, proceeding from the goal of achieving a safe and fair coexistence of different groups of media of budgetary interests). It is substantiated that the theory of transaction costs (considered as the cost of introducing new institutions and institutions in the field of budget security), the theory of property rights (points to the importance of the existence of formal and informal institutions and institutions), the introduction of effective and substantiated institutional constraints as obligatory elements of the process of ensuring budgetary security of the state, a new economic history (determines the importance of introducing quantitative and qualitative transformations of existing institutes and institutions in the field of budget security of the state), the theory of decision-making (determines the particularities of the choice of the entities responsible for the effective functioning of the budget security system and the fulfillment of its functions, further development paths). In general, it is concluded that the proposed integrated approach, which involves the use of positivist social philosophy, normative humanism, the theory of transaction costs, the theory of property rights, new economic history, the theory of decision-making approaches is an important component of the system of the process of scientific and philosophical awareness and justification of the problems of providing budget country's security from a methodological point of view.

Key words: budget security, methodology, positivist philosophy, normative humanism, transaction costs, institute, institution.

Постановка проблеми. Сьогодні значущість бюджету країни, який, з одного боку, виступає ресурсоутворюючим чинником, що відображає рівень фінансового забезпечення, а з іншого – є важливим інструментом стимулюючого або дестимулюючого впливу на соціально-економічні процеси у суспільстві, важко переоцінити. Саме бюджет виконує провідну роль у реалізації соціально-економічної політики держави, виступає основним інструментом мобілізації та використання державних коштів, що забезпечує можливості фінансування структурної реструктуризації національної економічної системи, активізацію розвитку пріоритетних галузей, підвищення рівня та якості життя населення тощо.

Отже, можна стверджувати, що необхідність формування в Україні системи ефективно функціонуючих ринкових механізмів виводить як основні напрями фундаментальних та прикладних наукових досліджень певну кількість актуальних проблем, у числі основних з яких знаходиться й методологія дослідження проблем забезпечення бюджетної безпеки країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічним та прикладним аспектам забезпечення бюджетної безпеки держави присвячено роботи провідних закордонних учених-економістів: Ш. Бланкарта, Дж. Б'юкенена, Дж. Лучіані, В. Кейбла, Л. Коженювські, С. Роніса, Дж. Стігліца, С. Фішера та ін. Вагомий внесок у дослідження

проблематики забезпечення бюджетної безпеки країни зробили вітчизняні вчені: О. Барановський, З. Варналій, О. Власюк, В. Геєць, В. Горбулін, Г. Дарнопих, М. Ермошенко, В. Мунтян та ін.

При цьому слід відзначити, що, незважаючи на значну кількість наукових праць із проблематики бюджетної безпеки, сьогодні залишається досить значна кількість питань у сфері її забезпечення, що потребують більш ґрунтовного вивчення. Зокрема, слід констатувати відсутність інтегративного наукового підходу до дослідження бюджетної проблематики в економіці, що й зумовлює необхідність проведення більш детальних наукових досліджень у цьому напрямі.

Постановка завдання. Метою статті є обґрунтування доцільності використання позитивістської соціальної філософії, нормативного гуманізму, теорії трансакційних витрат, теорії прав власності, нової економічної історії, теорії прийняття рішень як складників інтегративної наукової методології дослідження категорії «бюджетна безпека».

Виклад основного матеріалу дослідження. Процес сучасного наукового пізнання має у своєму розпорядженні достатню кількість ефективних методів, прийомів та способів, використання яких дає можливість системно та комплексно вивчити проблематику забезпечення бюджетної безпеки держави. Також слід ураховувати, що комплексність та багатогранність проблематики бюджетної безпеки призводить до виникнення тенденції об'єднання зусиль окремих наук, що забезпечує можливість її комплексного вивчення та розв'язання. Відповідно, науковий пошук вирішення проблем забезпечення бюджетної безпеки держави має обов'язково включати як міждисциплінарне знання, так і науковий досвід окремих наук. При цьому відсутність системної інтегративної наукової методології дослідження категорії «бюджетна безпека» зумовлює доцільність виокремлення з наявного комплексу тих теоретичних підходів, які можуть бути покладені в її основу.

Таким чином, виходячи з результатів узагальнення теоретико-методологічних основ наукового пізнання феномену бюджетної безпеки держави та її забезпечення, розглянемо основні підходи (складові елементи), які будуть покладені в основу інтегративної наукової методології дослідження проблематики бюджетної безпеки:

1. Нормативний гуманізм Е. Фромма.

Так, гуманізм являє собою систему світогляду, спрямованого на забезпечення гідних умов життя людини, захист її життя та прав на щастя, гідність та самореалізацію в суспільстві [1]. Основою цього наукового підходу є розуміння того, що людина як частина соціуму має необмежену кількість власних специфічних потреб і суспільство не лише не повинно їх ігнорувати, а, навпаки, повинно створити умови, які б дали можливість максимально

задовольнити ці потреби. Причому не людина повинна пристосовуватися до суспільства, а суспільство має вважати задоволення людських потреб нормою свого функціонування [2].

Таким чином, нормативний гуманізм визначає центром державотворення саме людину з її потребами, інтересами, прагненнями, настановами, бажаннями і потягами. Відповідно, забезпечення бюджетної безпеки держави має основоположною метою саме забезпечення безпечного існування людини (громадянина держави) в соціумі.

Оскільки держава, будучи складником суспільства, має йому служити й забезпечувати необхідні для безпечного існування і розвитку умови, вона повинна вирішувати не лише загальносуспільні проблеми, а задовольняти інтереси як соціальних груп громадян, так і окремих особистостей [3].

Таким чином, забезпечення безпечного та справедливого співіснування різних соціальних груп, захист громадян, що має безпосередню залежність від здатності до підтримання державою на необхідному і достатньому рівні бюджетної безпеки, будучи основними завданнями держави, виступає проявом її гуманістичної спрямованості. Отже, забезпечення бюджетної безпеки держави, безперечно, має гуманістичний характер.

2. Позитивістська соціальна філософія.

Засновниками позитивістської соціальної філософії є О. Конт і Г. Спенсер. Ця концепція розглядає суспільство не як сукупність індивідів, які існують незалежно один від одного, а як спільноту людей, які мають спільні цінності та інтереси. Згідно з позитивістською соціальною філософією, особистісні якості людини визначаються як продукт соціальних обставин, в яких вона перебуває. Відповідно, змінити світогляд людини можливо лише за умов зміни суспільства, системи освіти і виховання, політичних і соціальних інститутів. Своєю чергою, особливості суспільства визначаються природними і соціальними чинниками, цілісність яких визначає справжнє значення і роль кожного індивіда, соціальної групи, політичних, соціальних та економічних інститутів. Таким чином, даний науковий підхід визначає, що об'єктивною передумовою соціальної еволюції як прогресивного розвитку суспільства в напрямі ускладнення й удосконалення соціальних інститутів є усвідомлені суспільством потреби людей. Зміст соціальної еволюції визначається такими основними властивостями, як: інтеграція суспільства та його поступовий перехід від простої до складної форми; диференціація суспільства як перехід від однорідності до різноманітності; впорядкування суспільства, тобто поступове зростання визначеності його устрою. При цьому під соціальною еволюцією розуміється прогресивний розвиток суспільства шляхом його ускладнення й удосконалення діяльності соціальних інститутів [4; 5].

Відповідно, у своєму науковому дослідженні ми виходимо з усвідомлення того факту, що забезпечення бюджетної безпеки держави, яке має спрямованість на найповніше забезпечення потреб та інтересів усіх груп їх носіїв у бюджетній сфері, виступає обов'язковою передумовою соціальної еволюції суспільства.

3. Теорія прав власності.

Вказана теорія вивчає поведінку суб'єктів в умовах обмеженості ресурсів та методи її нормативного регулювання. Такі права власності встановлюються і захищаються сукупністю формальних та неформальних правил поведінки, що діють у даному суспільстві. Вони визначають право суб'єкта приймати самостійне рішення з приводу розпорядження певним ресурсом. Суспільство сприймає ці права як алгоритм поведінки, який упорядковує соціально-економічні відносини між його членами [6].

Відповідно, на нашу думку, теорія прав власності вказує на важливість існування формальних та неформальних інститутів та інституцій, запровадження дієвих та обґрунтованих інституціональних обмежень як обов'язкових елементів процесу забезпечення бюджетної безпеки держави, з чим ми повністю погоджуємося.

4. Нова економічна історія.

Вона вивчає закономірності розвитку людського суспільства в контексті змін формальних та неформальних інститутів та її динаміки [7; 8].

У контексті вивчення проблематики забезпечення бюджетної безпеки ця теорія визначає важливість запровадження якісних інституціональних змін, тобто кількісних та якісних трансформацій діючих інститутів та інституцій у сфері забезпечення бюджетної безпеки держави.

5. Теорія трансакційних витрат.

Вказана теорія являє собою науку, що вивчає закономірності прийняття рішень економічними агентами щодо впорядкування та зниження трансакційних витрат для досягнення необхідного рівня економічної ефективності та сталого економічного розвитку системи [9].

Відповідно, у контексті дослідження проблематики бюджетної безпеки держави трансакційні витрати визначають особливості інституціонального забезпечення бюджетної безпеки, адже розглядаються як витрати на запровадження нових інститутів та інституцій.

6. Теорія прийняття рішень.

Вказана теорія являє собою науку, що досліджує альтернативи вибору в умовах існування певного рівня невизначеності майбутніх подій. Процес прийняття рішення визначається як певна послідовність дій агента з перетворення неповної та обмеженої інформації про оточуюче середовище на логічне обґрунтування найбільш раціональної його поведінки за різних альтернатив перебігу подій [10].

Таким чином, із позиції забезпечення бюджетної безпеки держави теорія прийняття рішень визначає особливості вибору суб'єктами, які відповідають за ефективне функціонування системи забезпечення бюджетної безпеки й виконання нею її функцій, подальших шляхів (сценаріїв) її розвитку з урахуванням чинників зовнішнього та внутрішнього середовища функціонування вказаної системи.

Висновки з проведеного дослідження.

У цілому слід зауважити, що дослідження проблематики забезпечення бюджетної безпеки потребує інтеграції знання, набутого різними науковими школами та галузями науки. Відповідно, вважаємо за доцільне використовувати як методологічну основу наукового пізнання бюджетної безпеки положення, методи, принципи позитивістської соціальної філософії, нормативного гуманізму, теорії трансакційних витрат, теорії прав власності, нової економічної історії, теорії прийняття рішень.

Уважаємо, що такий підхід дає можливість забезпечити системність узагальнення змісту бюджетної безпеки держави та основних закономірностей процесів її забезпечення.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Гуманізм. Философская Энциклопедия. URL : http://enc-dic.com/enc_philosophy/Gumahizm-2027.html (дата звернення: 19.01.2018).
2. Фромм Э. Революция надежды. Навстречу гуманизированной технологии ; пер. Т.В. Панфиловой. Москва : Аст, 2006. 288 с.
3. Государство как политическая организация. *Образовательный ресурс Знания*. URL : <https://znaniya.com/task/18934383> (дата звернення: 23.01.2018).
4. Общество как объект познания. Социальная философия. URL : http://socfil.narod.ru/glava_1_6.htm (дата звернення: 23.01.2018).
5. Конт О. Общий обзор позитивизма ; пер. с франц. И.А. Шапиро ; под ред. Э.Л. Радлова ; изд. 2-е. Москва : ЛИБРОКОМ, 2011. 296 с.
6. Теория прав собственности. *Файловый архив студентов*. URL : <http://www.studfiles.ru/preview/1978380/page:9> (дата звернення: 24.01.2018).
7. Новая экономическая история. *Файловый архив студентов*. URL : <http://www.studfiles.ru/preview/1978380/page:12> (дата звернення: 24.01.2018).
8. Норт. Д. Институты, институциональные изменения и функционирование экономики ; пер. с англ. А.Н. Нестеренко ; предисл. и науч. ред. Б.З. Мильнера. Москва : Начала, 1997. URL : <http://ie.boom.ru/library/North.zip> (дата звернення: 25.01.2018).
9. Теория трансакционных издержек. Теорема Коуза и ее доказательство. *Файловый архив студентов*. URL : <http://www.studfiles.ru/preview/1978380/page:10> (дата звернення: 25.01.2018).
10. Саймон Г. Теория принятия решений в экономической науке и науке о поведении. Теория фирмы. Санкт-Петербург : Питер, 1995. 152 с.

REFERENCES:

1. Gumanizm [Humanism]. *Filosofskaya Entsiklopediya* [Philosophical Encyclopedia]. Available at: http://enc-dic.com/enc_philosophy/Gumahizm-2027.html (accessed: 19.01.2018).
2. Fromm E. (2006) *Revolyutsiya nadezhdy. Navstrechu gumanizirovannoy tekhnologii* [A revolution of hope. Towards a humanized technology]. Moscow: Ast. 288 p.
3. Gosudarstvo kak politicheskaya organizatsiya [State as a political organization]. *Obrazovatel'nyy resurs Znaniya* [Knowledge Education Resource]. Available at: <https://znaniya.com/task/18934383> (accessed: 23.01.2018).
4. Obshchestvo kak ob'ekt poznaniya [Society as an object of knowledge]. *Sotsial'naya filosofiya* [Social philosophy]. Available at: http://socfil.narod.ru/glava_1_6.htm (accessed: 23.01.2018).
5. Kont O. (2011) *Obshchiy obzor pozitivizma* [Positivism overview]. Moscow: Knizhnyy dom «LIBROKOM». 296 p.
6. Teoriya prav sobstvennosti [Property Theory]. *Faylovyy arkhiv studentov* [Student file archive]. Available at: <http://www.studfiles.ru/preview/1978380/page:9> (accessed: 24.01.2018).
7. Novaya ekonomicheskaya istoriya [New Economic History]. *Faylovyy arkhiv studentov* [Student file archive]. Available at: <http://www.studfiles.ru/preview/1978380/page:12> (accessed: 24.01.2018).
8. North D. (1997) *Instituty, institutsional'nye izmeneniya i funktsionirovanie ekonomiki* [Institutions, institutional changes and the functioning of the economy]. Moscow: Fond ekonomicheskoy knigi «Nachala». Available at: <http://ie.boom.ru/library/North.zip> (accessed: 25.01.2018).
9. Teoriya transaktsionnykh izderzhkek. Teorema Kouza i ee dokazatel'stvo [The theory of transaction costs. Coase's theorem and its proof]. *Faylovyy arkhiv studentov* [Student file archive]. Available at: <http://www.studfiles.ru/preview/1978380/page:10> (accessed: 25.01.2018).
10. Saymon G. (1995) *Teoriya prinyatiya resheniy v ekonomicheskoy nauke i nauke o povedenii. Teoriya firmy* [Decision making theory in economics and behavior science. Theory of the firm]. St. Petersburg: Piter. 152 p.

Bogma OlenaDoctor of Economics, Associate Professor,
Professor of the Department of Personnel Management
and Enterprise Economics,
Donetsk State University of Management**Boldueva Oksana**Doctor of Economics, Associate Professor,
Professor of the Department of Finance, Banking and Insurance,
Zaporizhzhya National University**STATEMENT OF COMPONENT INTEGRATED SCIENTIFIC METHODOLOGY
OF THE STUDY OF THE CATEGORY «BUDGET SECURITY»**

The purpose of the article. The need for the formation of a system of effectively functioning market mechanisms in Ukraine highlights the problem of substantiation of the scientific methodology of studying the problems of ensuring budget security of the country as an important area of fundamental research. At the same time, the process of developing the concept of budget security presupposes the study of its conceptual and categorical apparatus, the understanding of which is the basis for scientific research and provides the basis for achieving the maximum effectiveness of scientific research, which again, requires a corresponding research methodology. Accordingly, the article proposes a list of the main components of the integrative scientific methodology of the study category «budget security».

Methodology. The methodological basis is the systematic approach that provides the necessary and sufficient level of protection of the budget process and budget system of the state from the threats of external and internal origin, that is, necessary and sufficient level of budgetary security

Results. It has been established that the correct definition of the essence of the category «budget security» requires an interdisciplinary approach, that is, the integration of knowledge gained by various scientific schools and branches of science. Accordingly, it is proposed to use as a methodological basis of scientific knowledge of budgetary security the position, methods, principles of positivist social philosophy (according to the provisions of which the provision of budgetary security of the state acts as a prerequisite for the social evolution of society) and normative humanism (in fact, the provision of budgetary security of the state has a humanistic character, proceeding from the goal of achieving a safe and fair coexistence of different groups of media of budgetary interests). It is substantiated that the theory of transaction costs (which in the context of the study are considered as expenses for the introduction of new institutions and institutions in the field of budget security) should also be the theory of property rights (points to the importance of the existence of formal and informal institutes and institutions, introduction of effective and substantiated institutional constraints as obligatory elements of the process of ensuring budget security of the state), a new economic history (determines the importance of introducing quantitative and qualitative transformations of existing institutions and institutions in the field of budget security of the state), the theory of decision-making (defines the features of the choice of the entities responsible for the effective functioning of the budget security system and its implementation of its functions, further development paths).

Practical implications. On the whole, we consider that the proposals presented in the scientific article create the basis for the correct solution of the problem of the formation of the philosophical and methodological basis of scientific research of the problems of ensuring budgetary security of the country adequate to the modern realities. In particular, the proposed integrated approach provides an opportunity to ensure the systematic process of scientific awareness and substantiation of the problems of ensuring budget security of the state and the patterns of development of a complex system for ensuring budgetary security of the state.

Value/originality. The use of positivist social philosophy, normative humanism, the theory of transaction costs, the theory of property rights, new economic history, the theory of decision-making approaches is an important component of the systematic process of scientific and philosophical awareness and justification of the problems of ensuring budget security of the country from the methodological point of view.